

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Κοινωνιολογίας
Ακαδημαϊκό έτος 2020-2021

Π.Μ.Σ. "ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ"

**Μάθημα: «Διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής
και δικαιώματα του ανθρώπου»**
(Κ.Μ. 32Μ005)

Διδάσκων: Καθηγητής Γιώργος Νικολόπουλος

I. - ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: Το μάθημα διεξήχθη από 1-3-2021 έως και 14-6-2021. Συνολικά συμπληρώθηκαν δεκατρία μαθήματα, τρίωρης διάρκειας έκαστο. Τα μαθήματα πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως, μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας skype, στο πλαίσιο των μέτρων που λήφθηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας covid-19.

Κατά την έναρξη του μαθήματος, ο διδάσκων παρουσίασε στους φοιτητές το διάγραμμα και τους στόχους του μαθήματος, τον προγραμματισμό και το σχετικό αναλυτικό πρόγραμμα της διδακτέας ύλης, ενώ τους συνέστησε να συμβουλευόνται την ιστοσελίδα του μαθήματος στην ηλεκτρονική πλατφόρμα του Πανεπιστημίου open e-class, όπου ανήρτησε πλήρη φάκελο σημειώσεων του μαθήματος και - αντίστοιχα με την εκάστοτε διδασκόμενη ενότητα - συναφές εκπαιδευτικό υλικό (power point, αρθρογραφία, μελέτες και αναλυτική βιβλιογραφία από την ελληνική και διεθνή επιστημονική παραγωγή).

Η διδασκαλία του μαθήματος διεξήχθη με τη μορφή εισηγήσεων του διδάσκοντα, οι οποίες συνοδεύονταν πάντοτε από δομημένη συζήτηση ανάλογα με τα θέματα που ενδιέφεραν περισσότερο τους φοιτητές.

II. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: Η διερεύνηση των σύγχρονων τάσεων της αντεγκληματικής πολιτικής και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως αυτές καταγράφονται μέσα από τις αλληλοδράσεις ανάμεσα σε διαφορετικά επίπεδα διακυβέρνησης - εθνικά, ευρωπαϊκά και διεθνή - καθώς επίσης οι επιπτώσεις τους στην κατασκευή και τη μέθοδο μελέτης του αντικειμένου της επιστήμης της Εγκληματολογίας. Ειδικότερα:

Στο πρώτο (θεωρητικό) μέρος του μαθήματος εξετάστηκαν ζητήματα όπως: η αντεγκληματική πολιτική ως «πεδίο» (κατά την εννοιολόγηση του P. Bourdieu) και τα ανθρώπινα δικαιώματα ως όριο της ποινικής εξουσίας· η πολλαπλότητα των φορέων αντεγκληματικής πολιτικής ως συνέπεια της κρίσης της κανονιστικής ηγεμονίας του εθνικού κράτους· η διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής μέσω της προσχώρησης των κρατών σε διεθνείς οργανισμούς.

Στο δεύτερο μέρος του μαθήματος εξετάστηκαν, ειδικότερα, οι δραστηριότητες διεθνών οργανισμών στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμιο (Ο.Η.Ε.) και ευρωπαϊκό επίπεδο (Συμβούλιο της Ευρώπης και Ευρωπαϊκή Ένωση). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στις μεταβολές που επιφέρει στον παραδοσιακό (κρατοκεντρικό) τρόπο άσκησης του κοινωνικού ελέγχου η εφαρμογή στο εθνικό επίπεδο των πολιτικών της Ε.Ε. («εξευρωπαϊσμός») σχετικά με την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων («αποεδαφικοποίηση» των ελέγχων, «εξ αποστάσεως αστυνόμευση», κλπ), καθώς και η οργάνωση ενός συστήματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της θέσπισης του «Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», της πρόβλεψης της Συνθήκης της Λισαβόνας για την προσχώρηση της Ε.Ε. στην Ε.Σ.Δ.Α., καθώς επίσης - στο διεθνές επίπεδο και με αφορμή το εγχείρημα της θέσπισης του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου - της δυνατότητας συγκρότησης και λειτουργίας ενός υπερεθνικού δικαιοδοτικού οργάνου για την άσκηση ποινικής καταστολής σε μορφές εγκληματικότητας με διεθνικά χαρακτηριστικά.

Εντέλει, επιχειρήθηκε να αναπτυχθεί ένας κριτικός αναστοχασμός γύρω από τις επιπτώσεις των παραπάνω εξελίξεων στην εγκληματολογική θεωρία, ενώ εξετάστηκε η ανάγκη δημιουργίας μιας νέας επιστημονικής αντίληψης και η αναζήτηση ενός καινούργιου «παραδείγματος» σχετικά με το περιεχόμενο, τους φορείς και τις διαδικασίες παραγωγής κανόνων ελέγχου και τους τρόπους εφαρμογής τους.

III. - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΦΟΙΤΗΤΩΝ: Οι φοιτητές κλήθηκαν κατά την ημέρα που ορίστηκε για την εξέταση του μαθήματος να αναπτύξουν γραπτά ένα από τα παρακάτω θέματα, ενώ προσμέτρησε στον τελικό βαθμό καθενός η συνολική παρουσία και συμμετοχή του στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Θέματα προς επεξεργασία για την αξιολόγηση των φοιτητών:

1. Η Saskia Sasen διατυπώνει, συνοπτικά, την παρακάτω θεωρητική κατεύθυνση για την ανάλυση των σχέσεων ανάμεσα στο εθνικό και το υπερεθνικό επίπεδο διακυβέρνησης: *«Το παγκόσμιο και το εθνικό δεν αποτελούν δυο διακριτές, διαμετρικά αντίθετες βασικές κατηγορίες, που λειτουργούν ανταγωνιστικά σε ένα παιχνίδι μηδενικού αποτελέσματος ... Επομένως, η μελέτη του παγκόσμιου σημαίνει ότι δεν εστιάζουμε μόνο σ' εκείνο που τοποθετείται ρητά στην κλίμακα του παγκόσμιου αλλά, επίσης, σε πρακτικές και συνθήκες που εντάσσονται μεν στην τοπική κλίμακα αλλά συνδέονται με παγκόσμιες δυναμικές.»*¹

Στο πλαίσιο αυτής της κατεύθυνσης:

α. - Πώς θεωρείτε ότι διαμορφώνονται οι σχέσεις εθνικών κρατών και διεθνών οργανισμών στο σχεδιασμό και την εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής; - κατ' αρχήν γενικά και, στη συνέχεια, ειδικότερα, διακρίνοντας ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης και τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών.

β. - Ποιά συμπεράσματα θα μπορούσατε να εξάγετε σχετικά με το βαθμό παρεμβατικότητας καθενός από τους τρεις παραπάνω διεθνείς οργανισμούς στο εθνικό επίπεδο σχεδιασμού και εφαρμογής της αντεγκληματικής πολιτικής;

2. Ο Παναγιώτης Κονδύλης επισημαίνει στο παρακάτω απόσπασμα τον «αγώνα για την ερμηνεία» που χαρακτηρίζει την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμια κλίμακα: *«Τα “ανθρώπινα δικαιώματα” είναι πολιτικό εργαλείο μέσα σε μια πλανητική κατάσταση, η πυκνότητα της οποίας καθιστά βέβαια απαραίτητη τη χρήση οικουμενιστικών ιδεολογημάτων, μέσα στην οποία όμως η δεσμευτική ερμηνεία των ιδεολογημάτων αυτών συνεχίζει να εναπόκειται στις διαθέσεις και στα συμφέροντα των ισχυροτέρων εθνών. Τα “ανθρώπινα δικαιώματα” υπόκεινται στην επαμφοτερίζουσα λογική αυτής της κατάστασης και αντικατοπτρίζουν τις αντιφάσεις και τις εντάσεις που σημαδεύουν κατά τρόπο δραματικό την παγκόσμια κοινωνία. Γι' αυτό ο αγώνας για την ερμηνεία τους αναγκαστικά θα μετατραπεί σ' έναν αγώνα μεταξύ ανθρώπων γύρω από ό,τι θεωρεί εκάστοτε ο καθένας τους ως δικό του αναφαίρετο δικαίωμα. Αυτός ο αγώνας περί ερμηνείας έχει αρχίσει από καιρό ανάμεσα σε “Βορρά” και “Νότο” ή “Δύση” και “Ανατολή”, και οξύνεται στον βαθμό όπου τα*

¹ Σάσεν, Σ., *Κοινωνιολογία της παγκοσμιοποίησης*, Μετ. Γ. Ραγκά, Μεταίχμιο, Αθήνα, 2009, σελ. 39.

δισεκατομμύρια του 'Νότου' ή της 'Ανατολής' ερμηνεύουν όχι τυπικά, παρά υλικά τα 'ανθρώπινα δικαιώματα', απαιτώντας μian ουσιαστική ανακατανομή του παγκοσμίου πλούτου χωρίς να τους ενδιαφέρει η ηθική των χορτασμένων.»²

Με αφετηρία την παραπάνω τοποθέτηση συγκρίνετε το βαθμό προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ανάμεσα στα επόμενα επίπεδα διακυβέρνησης και αιτιολογήστε τη γνώμη σας: στο εθνικό επίπεδο / στο επίπεδο του Συμβουλίου της Ευρώπης / στο επίπεδο του Ο.Η.Ε.

- 3.** Ο Dario Melossi γράφει σχετικά με το περιεχόμενο και τον τρόπο οργάνωσης του κοινωνικού ελέγχου στην Ευρώπη: «*Το ζήτημα της υπηκοότητας (citizenship), καθώς και το συναφές της μετανάστευσης, αποτελούν ένα είδος σκληρής δοκιμασίας για τον κοινωνικό έλεγχο στην Ευρώπη του τέλους της δεκαετίας του '90. Όπως ο κοινωνικός έλεγχος του εγκλήματος αποτελεί εξαρτημένη μεταβλητή του πολύ ευρύτερου ζητήματος του κοινωνικού ελέγχου, έτσι, σήμερα, στην Ευρώπη, ο κοινωνικός έλεγχος της μετανάστευσης καθίσταται ολοένα και περισσότερο κεντρικό ζήτημα των ευρωπαϊκών πολιτικών και συνδέεται στενά με την αντίληψη περί κοινωνικού ελέγχου που θα επικρατήσει στην Ευρώπη- δηλαδή με το είδος της κοινωνικής και πολιτικής συγκρότησης που τελικά θα επικρατήσει*»³.

Ποιά συμπεράσματα θα μπορούσαν να εξαχθούν από τις παραπάνω παρατηρήσεις σχετικά με τη λειτουργία της ιδιότητας του «πολίτη της Ένωσης» ως υπερεθνικού μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης;

- 4.** Ο γάλλος φιλόσοφος Étienne Balibar αναφέρεται στην «πολυσημία» των συνόρων - δηλαδή ότι τα σύνορα δεν έχουν την ίδια σημασία για όλους αλλά εξαρτάται από την ταυτότητα εκείνου που επιχειρεί τη διέλευσή τους - και, όπως γράφει, «*κάθε συζήτηση για τα σύνορα αφορά τη θέσπιση καθορισμένων ταυτοτήτων – εθνικών και άλλων*»⁴.

α. - Πώς εκδηλώνεται αυτή η «πολυσημία» αναφορικά με τις μετακινήσεις των προσώπων τόσο στο εσωτερικό της ευρωπαϊκής ενωσιακής επικράτειας όσο και σε σχέση με τη δυνατότητα νόμιμης διέλευσης των εξωτερικών συνόρων της;

β. - Για ποιές κατηγορίες μετακινούμενων προσώπων μπορεί η «πολυσημία» των συνόρων να δημιουργήσει φαινόμενα στιγματισμού

² Π. Κονδύλη, *Από τον 20° στον 21° αιώνα. Τομές στην πλανητική πολιτική περί το 2000*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998, σελ. 67.

³ D. Melossi, *State and social control à la fin de siècle: from the new world to the constitution of the new Europe*, στο R. Bergalli, C. Sumner (Διευθ.), *Social control and political order. European perspectives at the end of the century*, Sage, London, 1997, σελ. 52-74 (σελ. 70).

⁴ É. Balibar, *Frontières et violence, Transeuropéennes*, 1997, αρ. 9, σελ. 23-28.

και πώς εκδηλώνονται αυτά στο πλαίσιο του κοινωνικού ελέγχου που ασκείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση;

5. α. - Ποιοί είναι σήμερα οι φορείς που διαμορφώνουν την αντεγκληματική πολιτική στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ποιοί είναι οι αποδέκτες τους;

β. - Σε ποιά συστήματα κατοχύρωσης και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μπορούν να προσφύγουν οι αποδέκτες της αντεγκληματικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε περίπτωση προσβολής τους;

6. Ποιά συμπεράσματα θα μπορούσαν να εξαχθούν από τις επόμενες παρατηρήσεις του Klaus Günther⁵ σχετικά με τα επίπεδα ανάλυσης και αξιολόγησης των λειτουργιών της αντεγκληματικής πολιτικής: *«Το ποινικό δίκαιο δε συνιστά βέβαια αποτελεσματικό μέσο για την αντιμετώπιση των προβλημάτων κοινωνικής ενσωμάτωσης που επιφέρουν τα ... μεταναστευτικά κύματα, είναι όμως πρόσφορο μέσο για μια πολιτική συμβολισμών, η οποία χρησιμοποιεί την 'εγκληματικότητα των αλλοδαπών' προκειμένου να προχωρήσει σε αποτελεσματικές προεκλογικά επιτάσεις του ποινικού και του αστυνομικού δικαίου και κατά συνέπεια σε μαζικούς περιορισμούς της ελευθερίας»;*

7. α. - Πώς εξηγούνται οι αποκλίσεις ανάμεσα αφενός μεν στα πορίσματα της εγκληματολογικής έρευνας και αφετέρου στο σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων αντεγκληματικής πολιτικής;

β. - Η δραστηριοποίηση των διεθνών οργανισμών στο πεδίο της αντεγκληματικής πολιτικής θα μπορούσε, κατά τη γνώμη σας, να συμβάλει στη σύγκλιση αυτών των αποκλίσεων και με ποιό τρόπο;

8. - Πώς εκδηλώνεται η αλληλόδραση ανάμεσα σε εθνικά και υπερεθνικά στοιχεία κατά τις διαδικασίες διεθνοποίησης της αντεγκληματικής πολιτικής και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα επίπεδα διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Συμβουλίου της Ευρώπης και του Ο.Η.Ε και ποιά συμπεράσματα θα μπορούσατε να εξαγάγετε για το ρόλο του εθνικού κράτους σ' αυτές τις διαδικασίες;

9. α. - Η ανάπτυξη του στοιχείου της διεθνικότητας στην αντεγκληματική πολιτική αποτελεί ευκαιρία για την αποτελεσματικότερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ή για επίταση της ποινικής καταστολής;

β. - Ποιοί παράγοντες συντελούν στην προτεραιοποίηση καθεμιάς απ' αυτές τις κατευθύνσεις;

⁵ K. Günther, Διεθνής αντεγκληματική πολιτική: Η πορεία προς ένα παγκόσμιο δίκαιο ασφάλειας, στο I. Μανωλεδάκη, C. Prittwitz (εκδ.), *Διεθνοποίηση του ποινικού δικαίου*, Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2003, σελ. 31.

10. - Ποιές προκλήσεις θέτει, κατά τη γνώμη σας, η διεθνοποίηση της αντεγκληματικής πολιτικής στη θεωρία της εγκληματολογίας σχετικά ιδίως με την κατασκευή του αντικειμένου μελέτης της και τη μέθοδο ανάλυσής του.

III. - ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΕΣ:

Παραδόθηκαν συμπληρωμένα στη Γραμματεία του ΠΜΣ ανώνυμα ερωτηματολόγια αξιολόγησης.

././.